

РОЗДІЛ IV

Регіональна економіка та економіка природокористування

УДК 332.024.2

Сорокопуд Ія,
здобувач освіти,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра аналітичної економіки та природокористування,
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0001-9261-2538,
[e-mail: Sorokopyd.Ija@eenu.edu.ua](mailto:Sorokopyd.Ija@eenu.edu.ua)

<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-02-137-142>

ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ

В даній статті досліджено стан електроенергетики України, констатовано значну енергозалежність України від зовнішніх постачальників в супереч існуючих та потенційних можливостей вироблення власних енергоресурсів, з'ясовано норми та правила енергетичної безпеки, охарактеризовано енергетичну систему України, окреслено взаємозв'язки між суб'єктами цієї системи в напрямку моніторингу існуючих моделей електроенергетичного ринку України. Здійснено аналіз втрат та здобутків від регулюючого впливу електроенергетичного ринку протягом 2014-2018 років, доведено, що Європейський сценарій реформування електроенергетичних ринків є найбільш адаптованим до сучасних умов реальності. Систематизовано та запропоновано напрями загальнодержавної політики на електроенергетичному ринку на найближчі роки.

Ключові слова: електроенергетичний ринок, енергетичні ресурси, конкурентоспроможність, рентабельність, монополія, досконала конкуренція, енергетичні блоки.

Сорокопуд Ія,
соискатель образования,
Восточноевропейский национальный университет имени Лесы Украинки,
кафедра аналитической экономики и природопользования,
г. Луцк

СОДЕРЖАТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО РЫНКА

В данной статье исследовано состояние электроэнергетики Украины, констатировано значительное энергозависимость Украины от внешних поставщиков вопреки существующих и потенциальных возможностей выработки собственных энергоресурсов, установлено нормы и правила энергетической безопасности, охарактеризованы энергетическую систему Украины, определены взаимосвязи между субъектами этой системы в направления мониторинга существующих моделей электроэнергетического рынка Украины. Осуществлен анализ потерь и достижений от регулирующего воздействия электроэнергетического рынка в течение 2014-2018 годов, доказано, что Европейский сценарий реформирования электроэнергетических рынков является наиболее адаптированным к современным условиям реальности. Систематизированы и предложены направления общегосударственной политики на электроэнергетическом рынке на ближайшие годы.

Ключевые слова: электроэнергетический рынок, энергетические ресурсы, конкурентоспособность, рентабельность, монополия, совершенная конкуренция, энергетические блоки.

Sorokopud Iia,

applicant of education,
Lesya Ukrainka Eastern European National University
Department of Analytical Economics and Nature Management,
Lutsk

CONTENTAL CHARACTERISTICS AND TRENDS OF THE REGIONAL ENERGY MARKET DEVELOPMENT

Introduction. This article explores the state of electricity in Ukraine, finds significant energy dependence of Ukraine on external suppliers in contradiction to existing and potential production of own energy resources, clarifies the rules and rules of energy security, describes the energy system of Ukraine, outlines the relationship between the subjects of this system in direction of monitoring the existing models of the electricity market of Ukraine. The analysis of losses and gains from the regulatory impact of the electricity market during 2014-2018, shows that the European scenario of reforming the electricity markets is the most adapted to current conditions of reality. The directions of the national policy on the electricity market in the coming years have been systematized and proposed.

The purpose of the article. The purpose of the article is to investigate the content, the essence, the integrity of the electricity market, given the tendency of its improvement. The important tasks are the following: generalization and refinement of the electricity market of Ukraine and the region; improvement of the existing models of functioning of the electric power industry with their further specification regarding adaptation to external changes; the circumstances for the more efficient functioning of the region's electricity market have been clarified; to propose priority directions of the national electricity market policy for the next few years.

Results. Prolonged energy efficiency program to ensure dependence on imported electricity supplies, optimize conditions for energy efficiency in transportation, and distribute energy resources to energy-efficient use by consumers. A number of legislative acts and agreements aimed at approving European standards for norms have been ratified to ensure a competitive and liberalized sector. These include, in particular, the Law of Ukraine «On the Gas Market», the Law of Ukraine «On Amendments to the Legislative Acts of Ukraine on Increasing the Transparency of Extractive Industries in Ukraine», «On National Energy Efficiency Responsibilities for 2020».

Conclusion. During 2014-2018 in the electricity market of Ukraine there were both losses and gains: Ukraine's energy dependency has been the impetus for diversifying supply sources to reduce dependency. In this direction, the agreement on the construction of power units in Khmelnytsky AU was terminated, an agreement was signed for the supply of nuclear fuel batches with the American company Westinghouse Electric Company at Ukrainian power plants, an agreement was concluded between SE NNEG «Energoatom» and the international supply company YCO 12REN which can be used to produce nuclear fuel for the Ukrainian nuclear power plant at a company in Switzerland, built at the Chernobyl Exclusion Zone according to US Centralized Storage Technology for spent nuclear fuel.

Key words: electricity market, energy resources, competitiveness, profitability, monopsony, perfect competition, energy blocks.

Постановка проблеми та її значення. За умов національних глобалізаційних та автоматизованих процесів електроенергетичні ресурси все більше займають роль невід'ємного економічного ресурсу, необхідного при виробництві та передачі тепла й електроенергії. Електроенергетика пронизує національні та регіональні межі господарського устрою формуючи екологічний баланс та необхідний потенціал на наступний період.

Однак низька ефективність та відсутність конкурентоспроможної мотивації національної продукції, тиск імпортного паритету товарообігу на Україну вимагає безперервної ефективної державної та регіональної підтримки ринку електроенергії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість дослідників та науковців, практиків приділяла значну увагу окресленій проблемі, використовуючи різні підходи до пошуку суті, ролі та змістовної характеристики електроенергетичного ринку регіонів та країни. В цьому напрямі слід виділити праці В. Лагодієнка, В. Купчака, Ю. Костіна.

Однак, тенденції та перспективи електроенергетики в регіональному сенсі окреслено вкрай поверхнево та потребують глибокого аналізу та стратегічного планування. Це і стало поштовхом для подальшого дослідження різносторонніх проблем електроенергетичного ринку. Найбільш важливі результати дослідження дозволили виокремити мету та завдання наукових пошуків та розвідок.

Мета і завдання статті: метою статті є дослідження змісту, суті, цілісності електроенергетичного ринку за умов націленості тенденцій його покращення.

Важливими завданнями є наступні:

- узагальнення та уточнення ринку електроенергетики України та регіону;
- удосконалення існуючих моделей функціонування електроенергетики з їх подальшою конкретизацією відносно адаптації до зовнішніх змін;
- з'ясовано обставини для ефективнішого функціонування електроенергетичного ринку регіону;
- запропонувати пріоритетні напрями загальнодержавної політики електроенергетичного ринку на найближчих декілька років.

Викладення основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Під ринком електроенергії слід розуміти комплекс взаємовідносин між її суб'єктами в процесі здійснення купівлі-продажу електричної енергії, а також суміжних послуг, передачі, розподілу та постачання споживачами електричної енергії [1].

На сьогодні ключовим моментом національної електроенергетичної галузі є процеси реформування на лібералізаційних засадах. Для більшості країн ЄС та ОЕСР це вже пройдений шлях, який знизив монопольне свавілля та забезпечує доступність електроенергії фізичним категоріям споживачів за умов виваженої законодавчо-обґрунтованої політики, підвищення конкурентної та інвестиційної складових.

Однак, позитивний досвід лібералізації ринків електроенергії свідчить про тривалість свого протікання та пріоритетність здебільшого регіональними механізмами трансформування.

Загальноприйнятими моделями регіонального реформування лібералізованих ринків електроенергетики є ті обставини, які враховували та видозмінювали електроенергетичну систему відносно національних специфік, принципів соціального, економічного та географічного розташування.

Тому виділяється 4 моделі ринку електроенергії за різним ступенем конкуренції та характером суб'єктів, а також процесами ціноутворення:

- цілковите монопольне становище та відсутність конкуренції, в основному характеризує вертикально-інтегровані корпорації, які за рахунок державного сприяння контролюють всі етапи діяльності ринку електроенергетики : виробництво, передачу, розподіл та збут;

- моносонічне панування або влада одного покупця. Характеризується наявністю єдиного посередницького підприємства, яке уповноважено державою здійснювати закупівлі безлічі конкуруючих підприємств за обсяги продажу електроенергії за умов надійності та якісного електропостачання. Зазвичай моносоніст здійснює контроль над мережами передачі та перепродажу електроенергії різним споживачам. Ціни в основному є заданими моносоністом;

- оптовий ринок конкуренції електроенергетичними ресурсами. Обумовлюється вільним вибором енергогенерувальних компаній (ЕГК) та розподільнозбутових компаній (РЗК). Однак транспортування (передача) електроенергії здійснюється самостійною та уповноваженою державною енергетичною компанією (ТЕК). Також існує незалежне агентство по оперативнодиспетчерському та режимному управлінні регіональних електроенергетичних систем, яке регулює оптовість ціноутворення.

- абсолютно досконалий оптовий та роздрібний ринок електроенергії (вільний ринок), де усі споживачі мають право обирати самостійно постачальника. Характеризується відокремленням розподілу та збуту електроенергії та існування безлічі конкуруючих роздрібних суб'єктів з високим конкурентним потенціалом.

Відтак перша та друга модель віддзеркалює ринки з регульованим тарифоутворенням, третя та четверта – віддзеркалює функціонування ринків з вільним ціноутворенням.

Для зручності та наочності сприйняття продемонструємо зазначене в таблиці 1.

Запропоновані моделі ринків обумовлюють певною мірою поглиблення лібералізованості виробництва та розподілу електроенергетичних ресурсів, в тій чи іншій мірі характеризують етап поступового переходу від монопольної до конкуруючої структури [5]. Країни, які обрали модель абсолютно досконалої конкуренції оптового та роздрібногo ринку припинили або частково обмежили фінансове забезпечення та будівництво капіталомістких енергоблоків АЕС, ТЕС.

Особливістю є доволі жорсткі бар'єри для інвестиційного входження партнерів для будівництва та модернізації об'єктів електроенергетичного призначення.

Особливості ринку електроенергії

Модель	Позитивні риси	Негативні риси
Цілковите монопольне становище та відсутність конкуренції	- органічна структурованість та централізованість управління; - маніпулювання ціною; - очікування реакції для споживача та держави	- відсутність стимулювання задля підвищення ефективності; - інвестиційний колапс державної або регіональної підтримки
Моносонічне панування або влада одного покупця	- приватне інвестиційне партнерство для реалізації радикальних змін; - можливість впливу на регулювання та ціноутворення; - очікування реакції для споживача та держави	- важливість об'єктивності та прозорості діяльності монополіста
Оптовий ринок конкуренції	- залучення приватно інвестиційного партнерства для поточних змін; - маніпулювання ціною; - очікування реакції для споживача та держави	важливість інвестиційного залучення в державні та регіональні мережі на конкуруючих та тарифоутворюючих засадах
Абсолютно досконала конкуренція оптового та роздрібного ринку	- зацікавленість приватно-інвестиційних партнерів; - наявність стимулів та мотивів підвищення ефективності; - всебічне відтворення електроенергетичної галузі	- відсутність впливу на ціноутворення; - необхідність значного та виваженого реформування з частковою стабілізацією рівня цін

*Джерело. Удосконалено автором на основі джерел: [4]

Водночас що є суттєвим недоліком, який спричиняє дефіцит генерувальних потужностей, зменшення резервних ресурсних запасів, зниження безпечності енергосистеми загалом. Однак, ефектом запровадження даної моделі є монопольна преференція суб'єктів генерації, яку останні використовують в своїх цілях піднімаючи собівартість продукції споживачів електроенергії з поетапним зниженням конкурентоспроможності їх продукції на регіональних та світових торгах.

Практика реформування електроенергетичного комплексу зіштовхнулася з чималою кількістю проблем організаційного та фінансового походження через зношеність матеріально-технічної бази галузі, дефіцит фінансового відтворення, недієвість державно-регіонального впливу та недосконалістю нормативно-правового супроводу.

Не дивлячись на специфічні особливості кожної країни в намірі адаптації до тієї чи іншої моделі майже у всіх країнах розвинуеного ринку питаннями прийняття місцевих рішень займається держава.

Для більшості країн світу в умовах реструктуризації функціонує оптовий ринок електроенергії, який забезпечує прямі поставки і також є наявними ринками споту, балансування та резервування.

Значне місце в державній та регіональній політиці належить дотриманню норм та прав енергетичної безпеки з детальним сценарієм ймовірних ризиків та загроз національній безпеці.

Стосовно форм власності, то для енергетичних підприємств є характерними перетікаючий момент. Україна за декілька років пройшла шлях від приватної до державної, і не так давно повернулася знову до приватної власності. З огляду на стратегічну важливість електроенергетичної галузі для більшості урядів було необхідним хоча б часткове володіння їх активами, контролювання галузю.

Однак, високий ступень монополізму та централізації електроенергетичного ринку України, необхідність його влиття в одну енергетичну систему України, передбачає напрями його реформування та знаходження оптимальної моделі, яка дозволить лібералізувати ринок до європейських реалій.

Енергетична система України є шостою в Європі за розмірами, поступаючись Франції, Німеччині, Італії, Іспанії та Великобританії. Тісні електричні зв'язки налагоджені між Україною та енергосистемами Білорусії, Молдови та європейськими об'єднаннями ENTSOE. Найвагомішу частину у виробництві електроенергії займає ТЕС, ТЕУ та атомні електростанції. Однак, останніми роками в Україні простежується зниження рівня виробництва електричної енергії та ТЕС. Не має повного завантаження блоків теплових електростанцій.

Вугільні блоки від країни-виробника електричної енергії становить лише 36%. Щодня резервується близько 30 енергетичних блоків та стільки ж перебувають у ремонті. Це веде до значних простоїв у експлуатації електроенергетичних ресурсів, які б Україна могла експортувати.

Однак, експорт вітчизняної електричної енергії за деякими напрямками майже є відсутнім. Падіння внутрішнього споживання електроенергії відбулося в наслідок військової ситуації та економічної кризи. Особливо відчутною втратою промислового виробництва стало припинення постачання електричної енергії з Криму.

За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України у 2017 році загальне виробництво електроенергетичних ресурсів досягло 154817,4 млн. кВт год, що порівняно з попереднім роком менше на 2847,8 млн кВт год або на 1,8%. Однак, ТЕУ та ТЕС виробляли електричної енергії на 1149,9 млн кВт год або на 2,1% більше ніж у 2018 році. У 2019 році, цей показник становив 56611,6 млн кВт год [6].

Важливим індикатором функціонування галузі є обсяг втрат електричної енергії в електроенергетичних системах. Протягом 10 місяців 2018 року технологічні втрати електроресурсів зокрема на їх передачі сягнули 13,1 млрд кВт год (11.2% від узагальненого обсягу електроенергії), що на 0,1 млрд кВт є меншим від аналогічного періоду минулого року на 0,6% знизилася частка нормативних технологічних втрат електроенергії. Підвищення показників стало наслідком узгоджених та запроваджених заходів [2].

Результатом падіння виробництва та споживання електроенергії в національному масштабі є наступні обставити:

- суттєве потепління зимового та весняного сезонів;
- падіння споживання на електроенергетичні ресурси внаслідок підвищення тарифів;
- недостатність дощових випадів, що забезпечують водойми та процес вироблення електричної енергії на ТЕС.

Тривала енергозалежність України від іноземних постачальників, зокрема, Росії, яка є зараз агресором вплинуло на довготривале руйнування об'єктів національної енергетики та постачання ресурсів для атомної та теплової енергетики. Це, в свою чергу знизило національну ресурсну та сировинну базу, заблокувало імпорتنі поставки енергоресурсів зі Сходу спричинило появу нових додаткових загроз безпеки України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Протягом 2014-2018 років на ринку електроенергії України відбулися як втрати так і здобутки:

- енергетична залежність України стала поштовхом для диверсифікації джерел постачання з метою обмеження залежності. В цьому напрямі було розірвано договір щодо побудови енергетичних блоків в Хмельницькій АС, укладено договір на постачання партій ядерного палива з американським підприємством Westinghouse Electric Company на Українських електростанціях, укладено угоду між ДП НАЕК «Енергоатом» та міжнародною компанією по постачанню збагаченого урану YRENCO 12, який можна використати для виробництва ядерного палива для АС України на підприємстві компаній у Швейцарії, побудовано на Чорнобильській зоні відчуження згідно американської технології Централізоване сховище для відпрацьованого ядерного палива [7].

- пролонговано програму по енергетичній ефективності для забезпечення залежності від імпорتنих поставок електроенергоносіїв, оптимізації умов по енергоефективності в сфері перевезення, розподілення енергоресурсів енергоощадного використання споживачами.

- ратифіковано ряд законодавчих актів та угод, спрямованих на затвердження європейських стандартів на норм для забезпечення конкурентного та лібералізованого сектору. Це зокрема, Закон України «Про ринок природного газу», Закон України «Про внесення деяких змін до законодавчих актів України щодо збільшення прозорості галузей з видобування в Україні», розпорядження КМУ

України «Про початок реалізації проекту «Енергетичний міст «Україна-ЄС»», «Про національні обов'язки енергоефективності на період до 2020» [3].

Пріоритетними напрямками загальнодержавної політики на електроенергетичному ринку на період 2020-2021 років мають стати:

- прийняття, затвердження та реалізація стратегії України в сфері електроенергетики, спрямованої на реалізацію домовленостей по енергоспівпраці з Європейським Союзом;
- стимулювання прозорих та об'єктивних умов протікання національної політики;
- посилення відповідальності представників влади за виконання своїх обов'язків;
- належне та адаптивне до вимог ЄС національне законодавство;
- залучення іноземних інвестицій в сектор енергетики України.

Джерела та література

1. Про ринок електричної енергії : Закон України: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19/print> (дата звернення: 15.03.2020).
2. Інформаційна довідка про основні показники розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу України за грудень та 12 місяців 2018 року : http://mpe.kew.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article_aiv_id_245176314_cat_id=35081.
3. Національна комісія з регулювання енергетики та комунальних послуг України : офіційний сайт URL: <http://www.nerc.gov.ua/>.
4. Огляд реформування ринків електроенергії. Правове обмеження монополізації генерації на ринках електроенергії провідних зарубіжних країн. *Міністерство енергетики та вугільної промисловості України ДП «НВК» Укренерг*. Київ 10/2014.
5. Указ президента України № 681 / 2009. *Про рішення Фази національної безпеки і оборони України від 5 червня 2009 року «Про розвиток ринків паливно-енергетичних ресурсів в рамках реалізації Енергетичною Стратегії України за період до 2030 року»*. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/6812009-0384>.
6. Україна 2018-2019 : випробування реформами (аналітичні оцінки) - *Центр Разумкова*, 2017 – URL <http://old.razumkov.org.ua/upload/2016 ENERGY.pdf>.
7. European Commission. Energy roadmap 2050 (Commission of the European Communities. Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2016. - 24 p. (Energy). I SBN 978-92-79-2798-2-DOI: <http://dx.doi.org/10.2833/10759>.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro rynek elektrychnoyi enerhiyi» [The Law of Ukraine «On electricity market»] (n.d.). [11zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19/print](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19/print) [in Ukrainian].
2. Informatsiyna dovidka pro osnovni pokaznyky rozvytku haluzey palyvno-enerhetychnoho kompleksu Ukrainy za hruden' ta 12 misyatsiv 2018 roku [Information report on the main indicators of the development of the branches of the fuel and energy complex of Ukraine for December and 12 months of 2018] mpe.kew.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article_aiv_id_245176314_cat_id=35081 [in Ukrainian].
3. Ofitsiynyy sayt *Natsional'na komisiya z rehulyuvannya enerhetyky ta komunal'nykh posluh Ukrainy* [Official site «National Commission on Energy and Utilities Regulation of Ukraine»]. <http://www.nerc.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Ohlyad reformuvannya ryнкiv elektroenerhiyi. Pravove obmezhenya monopolizatsiyi heneratsiyi na ryнкakh elektroenerhiyi providnykh zarubizhnykh krayin [Overview of electricity market reform. Legal restriction of monopolization of generation in electricity markets of leading foreign countries]. (2014). Kyiv: Ministry of Energy and Coal Industry of Ukraine SE «NVK» Ukrenerg [in Ukrainian].
5. Ukaz prezidenta Ukrainy Pro rishennya Fazy natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrainy vid 5 chervnya 2009 roku «Pro rozvytok ryнкiv palyvno-enerhetychnykh resursiv v ryнкakh realizatsiyi Enerhetychnoyu Stratehiyi Ukrainy za period do 2030 roku». [Presidential Decree on the Decision of the National Security and Defense Phase of Ukraine of June 5, 2009 «On the Development of Fuel and Energy Resources Markets within the Implementation of the Energy Strategy of Ukraine for the Period up to 2030»] (2009) <https://www.president.gov.ua/documents/6812009-0384> [in Ukrainian].
6. *Ukrayina 2018-2019 : vyprobuvannya reformamy (analitychni otsinky)* [Ukraine 2018-2019: Tests of Reform (Analytical Assessment)]. (2017). Razumkov Center <http://old.razumkov.org.ua/upload/2016 ENERGY.pdf>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020 р.